

Драган Д. Јаковљевић^[1]

Универзитет Црне Горе,
Филозофски факултет
Никшић (Црна Гора)

УДК 338.242.2(497.11)

330.342.17(497.11)

330.8

Прегледни научни рад

Примљен: 28.06.2022.

Прихваћен: 01.12.2022.

doi: 10.5937/napredak3-38883

За еко-социјалну тржишну привреду уместо посткомунистичког капитализма

Морамо смислити институције, које нам допуштају да економску моћ контролишемо на демократски начин и које нам гарантују заштиту од економског изабљивања.

Карл Р. Попер

Власништво обавезује. Његова употреба треба уједно да служи општој добробити.

Темељни закон СР Немачке

Сажетак: У овом есеју излаже се и разматра визија еко-социјалне тржишне привреде као могуће основе доградње друштвено-економског поретка Србије. Реч је о тзв. средњем путу (између државног социјализма и ригидног либерализма дерегулисаних тржишта), односно о „мешовитој економији“, за чије је формирање кључне подстицаје пружио хришћанско наслеђе европских земаља. Аутор то посебно илуструје на примеру искуства тзв. немачког привредног чуда након доживљеног слома у Другом светском рату – што је довело до изградње једне од најстабилнијих привреда у савременом свету. Излаже се историјска генеза те концепције, чија је примена кулминирала у економским системима скандинавских земаља, Немачке, Аустрије... зрелог ХХ столећа. Притом, тежња ка социјалној сигурности, солидарности и правичности подразумева извесну прераспodelу економских добара, односно остварене добити од стране државе. Аутор такво системско решење види као помирљиву формулу, којом се уз остајање при афирмацији тржишне ефикасности привређивања и слободе подузетништва уједно инсистира на делотворном институционализовању социјалне, али и еколошке обзирности.

Кључне речи: мешовита привреда, социјална сигурност, закон понуде и потражње, одговорност према заједници, хришћанска традиција

Данас вероватно највећи живи европски филозоф Јирген Хабермас одлучно је последњих година отворио питање о томе *шта секуларни ум може да научи из религијозног наслеђа* хришћан-

ства и јудаизма, те истакао потребу *критичкој присвајања* њихових достигнућа. Та иста темељна питања ваља поставити и на путу реконструкција идентитета нашег друштва као једне

[1] jakobsohn@yahoo.com

по традицији превасходно хришћанске заједнице (наравно, са одређеним уделом исламске културе, као културе једне од тзв. аврамитских светских религија, односно „религија писма“).

Као значајан пример позитивног друштвеног деловања хришћанског наслеђа могло би пак да послужи појављивање, обликовање и успешно деловање тзв. социјалне тржишне привреде у континенталној Европи: Након што је прошао процес „подизања из рушевина“ после слома доживљеног исходом Другог светског рата и започео поновни успон немачке привреде, за тамошње политичаре поставило се питање одређења за одређени тип друштвено-економског система на којем ће почивати даљи развој немачког друштва. Тада су на власти били демохришћани, тј. коалиција CDU/CSU. Они и њихов утицајни пројектант привредног развоја, министар привреде Лудвиг Ерхард, изјаснили су се том приликом против подражавања робусног америчког капитализма и њему својственог тзв. социјалног дарвинизма. Уместо тога, почев од монетарне и привредне реформе започете 1948. (која је већ средином 50-их година дала изврсне резултате), определили су се за пут у односу на широке друштвене слојеве осетно хуманије „социјалне тржишне привреде“. Једна од кључних одредница у размишљањима политичких структура која је одвела ка том судбоносном кораку гласила је отприлике овако: *Наше друштво башићини хришћанску традицију и ми не желимо да у њему влада социјални дарвинизам!* Због тога индивидуално максимализовање добити повезано са експлоатацијом не може више да важи као апсолутни циљ, већ мора бити повезано са социјалном одговорношћу.

Претеча таквих схватања била је фрајбуршка школа ордолиберализма, предвођена познатим економистом Валтером Ојкеном. Он је био убеђен да добро уређени *привредни поредак* може да произведе *хармоничне односе* између *појединачног* интереса привредних делатника и *укупног* друштвеног интереса. Дакле, не помоћу мистериозне „невидљиве руке“ дерегулисаних тржишта, већ управо помоћу поретка! Поврх тога, увео је у економску теорију разликовање између опште *форме* привређивања, с једне, и свакодневног *процеса* привређивања, с друге стране. У складу с тим, држава треба да утиче на форме у којима се привређује, али не треба да води сам процес – као што је то случај у централизованог, „командног привреди“, сматрао је Ојкен.

Детаљнију аргументацију од наговештаја ордолиберала припремили су чувени немачки теоретичари друштва и економисти Алфред Милер-Армак и Вилхелм Репке. Последњи је инсистирао на томе да *друштво као целина не може да буде изграђено на закону понуде и потражње!* Напротив, људи који се на тржишту мере у конкуренцији, тежећи да остваре индивидуалну предност, „морају тим снажније да буду повезани путем *социјалних и моралних веза заједнице* – иначе би се и конкуренција такође дегенерисала на најтежи начин“ (уп. Rörke, 1958). Стога је он сматрао да тржишна привреда мора да буде интегрисана у *један виши укупни склоп*, а смернице за конципирање тог целовитог склопа пружала је њему, као и другим поборницима социјалне тржишне привреде, управо хришћанска традиција! У питању би био средњи пут (*mixed economy*)

између робусног америчког капитализма, с једне, и централизоване планске привреде реалног социјализма, с друге стране, уз рационално *уравнојтежење* идеала правичности, слободе и привредног раста. Реч је, дакле, о схватању какво су, као што је познато, снажно заговарали пионири социјалне тржишне привреде.

Значајни швајцарски реформистички теолог Емил Брунер утврдио је пак да из хришћанске идеје правичности произлази специфични самосвојни „закон привредне правичности“, који „слободу власништва и иницијативе“ повезује са *одговорношћу према целини друштва*. Антиципирајући потоње Репкеове тезе, Брунер је критички приметио да је „либералистичка предрасуда“ веровати „да привредно укупно благостање само од себе резултује из слободне размене“. Напротив, „само жеља за куповином и мотив добити јесу рђаво усмеравање националне производње“, јер, пуштени да делују аутархично, воде низу негативних друштвено-економских последица (Bruner, 1943, str. 214–215). Средство за остварење привредне правичности видео је у рационалном планирању привредних активности, али само у смислу „координационог планирања“, које према Брунеровом схватању представља нови тип државних захвата, какав не води уништењу економске слободе и јачању бирократије.^[2] Реч је о планирању које би уједно било у служби слободе и општег добра:

Држава не интервенише да би сама чинила ствари, штавише не да би их сама регулисала,

него да би делатне снаге координисала и позвала их на разумно саморегулисање“ (!). На тај начин би биле помирене обе компоненте укорењене у „хришћанском начелу правичности“: слобода индивидуе, с једне, и одговорност према заједници, с друге стране! (уп. Brunner, 1943, str. 216–218, курзив аутор)

Милер-Армак је нешто касније у сличном стилу истакао императив *уравнотежења идеала правичности, слободе и привредног раста*. Лудвиг Ерхард је онда, као политички оперативац, дефинитивно прокламовао *идеал блајосићања за све* (Wohlstand für Alle!), на подлози *социјализовања привредној најрејка и њрофића*. Он је истицао да већ сам појам слободе – па дакле и оне тржишнопривредне – мора да садржи социјални моменат, тј. самоограничавање, а тиме и рецепцију одговорности (за друге). Социјални смисао тржишне привреде Ерхард је видео нарочито у томе „да свака предност од рационализовања, свако побољшање радног достигнућа буде учињено корисним за добробит читавог народа“(!). Поврх тога, залагао се за такву политику поретка којом треба да буде постигнуто социјално интегрисање сваког појединца у друштво профилисано модерним привредним дешавањима.

Према синтетизујућем приказу К. Х. Пешка, који сматрамо примереним, могуће је издвојити пет начела, која представљају компоненте укупног историјског успеха система социјалне тржишне привреде:

[2] Занимљиво је да се у новијим студијама о поратној европској привреди такође употребљава термин „координисани капитализам“. Уп.: Eichengreen, 2007.

(1) гарантовање *правичне* конкурентске борбе од стране законодавца,

(2) *расходела* уместо концентрације моћи,

(3) социјално и тарифско *паритетство* (између радника и послодавца, односно предузећа и синдиката) уместо класне борбе;

(4) слобода и правичност кроз етаблирање начела *суисидијарности* као принципа поретка друштва које се заснива на солидарности,

(5) широко расејана *расходела* *имејка* формирањем активног капитала у рукама радника и запослених (уп.: Peschke, 1991).

Овом инструктивном сумирању додаћемо да је, како је то предвиђао и Милер-Армак, повезивање начела слободе на тржишту с начелом солидарног социјалног нивелисања, уз остваривање социјалне сигурности, чинило смисао социјалне тржишне привреде, при чему из угла виђења фрајбуршке школе ордолиберализма социјалну политику треба сматрати *иницијацијом* на конкуренцији засноване *привреде у друштво* (Е. фон Бекерат). Идеја делимично усмераване тржишне привреде подразумевала је да, тежећи ка социјалној сигурности и правичности, држава предузима *извесну прерасходелу* економских добара и остварене добити. Најзад, овом сумирању ваљало би придодати и указивање на значајну улогу јаких синдиката као активно *посредујуће* институције између послодавца и радника.

Као крајњи резултат, значајним делом захваљујући импулсима примљеним из духовног капитала хришћанског предања, добија се осмишљена концепција друштвено-економског поретка и развоја која омогућава учинковито превазилажење социјалне грубости

америчког капитализма и потоњи стабилни привредно-друштвени развој, уз *омеђену реулајивну* улогу државе (уместо остајања при радикалној формули „само пустите да тржиште ради!“). Хришћанско предање је послужило да се пронађе *помирујућа* формула за уређивање привредног система – уз остајање при начелној афирмацији *тржишне ефикасности* привређивања, и уједно уз амортизовање потенцијално бруталних социјалних последица деловања тржишних механизма по радништво и широке слојеве друштва, те делотворно *иницијацијом* социјалне обзирности. Дакле, уз паралелно обезбеђивање социјалне сигурности за грађане.

Стога је разумљиво да је и један такав критичар социјализма као што је Карл Попер снажно истицао:

да „морамо конструисати социјалне установе, које привредно слабе штите од привредно јаких, установе за заштиту од израбљивања“! Јер демократије претпостављају не само установе за заштиту слободе већ и за заштиту слабих.

Притом, према његовом мишљењу, држава мора да пази на то да нико од страха од глади или од привредног колапса не треба да закључи неки неправедан уговор. У таквим Поперовим тезама могао би се назрети позни идејно-историјски одјек јудејско-хришћанског предања, при чему се већ у књизи *Изрека* Старога завета снажно афирмише легитимно право свих слабих на заштиту и помагање.

На основу претходно изложеног, у области уређивања друштвено-економског живота

оријентисање ка умереним и хуманијим, социјално праведнијим решењима кретало би се у смеру концепције *шрећне пута* (пута између чисто тржишне и стриктно планске привреде, уз прихватање ограничених тржишно комформних интервенција државе у привредне токове, те извесну прераспodelу остварене добити). Занимљива је историјска генеза, односно поступно и дуготрајно пробијање те концепције. Након неких врло уздржаних наговештаја у оквирима НЕР-а (нове економске политике у раној фази СССР-а) у виду ограниченог увођења појединих тржишних елемената у централизовану планску („командну“) привреду, та позиција је потоњих деценија у Европи даље стасавала у форми све промишљенијег заговарања једног системског комбиновања елемената тржишне и планске привреде. Прва, данас скоро заборављена филозофска најава кретања у правцу реформисаног друштвено-економског система дошла је 1930. од шпанске филозофиње Марије Замбрано, у оквиру њене критике традираног либерализма. Она је утврдила да духовни постулати либерализма (попут идеала слободе, једнакости и братства) не могу да се остваре под условима либералне привреде. То представља унутрашњу противречност либерализма, који за љубав идеје о индивидуалној слободи напушта идеале једнакости и братства. Стога је истакла потребу превазилажења капиталистичке форме привређивања старог либерализма и изградњу структура социјалне и културне солидарности између свих људи, дакле, нову солидаристичку друштвеност, која изискује „нову социјалну привреду“. Затражила је стога утемељење новог друштвеног поретка

у којем идеали индивидуалне слободе, с једне, и социјалне праведности, с друге стране, имају једнаку тежину, тј. у којем би могла бити остварена једнакост у братству и слободи. „Дуги марш“ друштвено-економске позиције таквог профила започео је раних четрдесетих година, и то најпре код значајног и код нас нажалост скоро непознатог протестантско-реформистичког теолога и филозофа културе Емила Брунера (E. Brunner), а нешто касније и економиста В. Репкеа и В. Ојкена. Педесетих година ту идеју су преузели и даље је конкретизовали немачки хришћанско-демократски политичар Лудвиг Ерхард (Ludwig Erhard) и економиста Алфред Милер-Армак. Најзад, крајем шездесетих година прошлог столећа, решење тог типа отворено су тражили и теоретичари „прашког пролећа“ (Ота Шик и др.), а деведесетих година донекле изнова реактуелизовали британски лабуристи.

Кризни периоди савременог „реалног капитализма“ на светском нивоу и уочене аномалије у његовом функционисању и сами указују на потребу његовог поступног реформисања у правцу једног таквог модела какав је онај европске *социјалне тржишне привреде* (*Soziale Marktwirtschaft*), дакле модела који подразумева и одређене ограничене тржишно комформне, оквирно-регулативне захвате државе у привредне токове.

На делу би био, као што је већ истакнуто, средњи пут (*mixed economy*) између робусног америчког капитализма, с једне, и концепције централизоване планске привреде реалног социјализма, с друге стране, уз рационално *уравнотежење* идеала правичности, слободе и привредног раста. Дакле о схватању как-

во су, као што је познато, снажно заговарали Милер-Армак и остали пионери социјалне тржишне привреде. Познати немачки хришћанско-демократски политичар и цењени министар финансија Владе Хелмута Кола (H. Kohl) Герхард Штолтенберг (G. Stoltenberg) у ретроспективи је с правом приметио да, премда измењени светско-привредни, научно-технички и демографски услови данашњег света захтевају нове одговоре у поређењу с послератним стањем, и даље важи:

102 |

[...] у концепту повезаности слободе и одговорности, индивидуалности и социјалних спона, конкуренције и државног оквира поретка, приватног збрињавања и социјалног осигуравања за оне, који не могу партиципирати у такмичењу достигнућа, социјална тржишна привреда у њеним моралним и економским темељима остаје високо актуелна (!).

Када је пак реч о искуствима бивших земаља државног социјализма у окретању ка дерегулисаној тржишној привреди након урушавања комунизма поучна су указивања социјалдемократе Ерхарда Еплера:

Ако комунисти беху пропали при покушају да одмене тржиште путем државе, бирократије и политике, не беше ли онда време, одменити државу, бирократију и политику путем тржишта? То онда би и покушано под слоганима либерализовања, приватизовања и дерегулисања, и то са аргументом, да би тржишта регулисала сама себе, ако их се не би ометало, да она не потребују никакво др-

жавно регулисање. Када онда дерегулисана финансијска тржишта одведоше у кризу банака, мораше државе ускочити са милијардским прилозима. Банкарни, који претходно осуђиваху сваки државни захват, не даваху сада једни другима више никакве кредите, изузев ако – ах тако ненужна и оптерећујућа – држава не би гарантовала повраћај. [...] Када 2008 не мораху банке њихове државе, него обратно државе њихове банке спасаваати, када спасавање банака и тиме привреде очигледно беше *један њолиитички задатак*, који требаше да буде одрађен од политичара и такође би одрађен, смеше се веровати да неке од очигледних истина тржишног радикализма сада не би више биле понављане, рецимо она, *да би тржишта била ујраво увек њаметнија него њолиитика*“ (Eppler, 2021, курзив аутор).

Овакво значајно, код нас нажалост једва регистровано, односно заборављено аутентично европско наслеђе, реактуелизовано је последњих деценија кроз снажан економски развој једне ваневропске земље – Кине. Њен лидер Си Ђинпинг истакао је тако улогу државе у обезбеђивању макроекономске стабилности, правичне конкуренције и поретка на тржишту која (видљивом руком владе) треба да интервенише у оним случајевима када тржиште (његова „невидљива рука“) не успева то само да уради. (Дакле, није реч о паушалном стављању ван снаге деловања тржишта, већ превасходно о реактивању на са његовим функционисањем повезане аномалије – у склопу једног комплементарног поимања односа тржишта и државног порет-

ка.) Тиме је отишао корак даље од онога што су предвиђали Брунер и Ојкен, а импресиван економски успон његове велике земље као да му у томе даје за право.^[3] Остаје као заједничка претпоставка Ојкеново истицање да је оно што привредни поредак може да постигне – хармонични однос између појединачног интереса и укупног друштвеног интереса.

Насупрот распрострањеном некритичком безрезервном прихватању реалног капитализма и пукој акомодацији на њега, у контексту потенцијалног преуређивања привредне политике код нас, занимљива су извесна искуства са настојањима реформисања капиталистичког поретка остварена у скандинавским земљама – рецимо, своједобно увођење „*прогресивној ойорезивања*“ у Шведској, тј. такве пореске политике која се, према тачном запажању познатог пољског филозофа Адама Шафа, „*de facto* изједначава са *новом расјоделом националној дохојка*“, расподелом чије увођење инволвира јасно одступање од принципа класичног, слободотржишног капитализма“, те се „удео власника релативно смањује“ (уп. Schaff, 1989a, pp. 175, 187).

Он је, притом, похвалио исказану мудрост поседничких слојева у поменутиим високоиндустријализованим земљама који су прихватили такву пореску политику, којом се онда омогућава поступно реформисање капитализма без потреса. Тако је Шведска прогресивним

опорезивањем успела да покрије државне издатке без национализације индустрије и сектора услуга (осим железнице), те без формалног повређивања приватног власништва (уп.: Schaff, 1989b, p. 32). Тиме се, како примећује Шаф, и даље задржава подстицај приватној иницијативи, док држава истовремено узима највећи део националног дохотка, који се „користи за покривање свих *друштвених њојреб*а“. Међу иним, и евентуалног издржавања у следу ширења аутоматике и информатике те губљења неких облика рада формиране масе структурално незапослених људи (н. н. м.).

Шаф је у таквој пореској политици видео чак наговештај кретања у правцу битно иновираниог привредног поретка, који би представљао својеврсну *прелазну фазу* у односу на прави социјалистички поредак, који означава и као „друштвено уређење колективистичке економије“. Он би наиме био дистанциран у односу на капитализам утолико што се расподела националног дохотка не би више ослањала „искључиво на право својине“, тако би одржао и пристојно одстојање од социјализма, јер приватна својина још увек има одређену улогу, те „утиче у извесној мери не само на расподелу националног дохотка него и на облик социјалне и политичке формације друштва“ (Schaff, 1989a, p. 176). Главни прелиминарни циљ, према којем би то путовање требало водити, био би, према Шафу, стварање новог, далекосежно

[3] За једну пак оштру критику државних регулација у сфери привреде са становишта либералистичке ортодоксије уп.: Mises, Ludwig: Kritik des Interventionismus (Erstaufл. 1929), Darmstadt 1976. Насупрот томе, социјалдемократији блиски теоретичари, попут историчара Јиргена Коке (Ј. Коска), непољубљано истичу потребу регулисања, крођења и узајамног ограничавања између привреде и државе у сврхе друштвеног бољитка!

трансформисаног *привредног поретка*, под чим он разуме

[...] такав поредак у којем се расподела националног дохотка *подељује по потребама целој друштва* и који не зависи само и на искључив начин од *приватне својине* над средствима за производњу и предузећима која врше услуге (Schaff, 1989a, p. 176).

Једно мишљење, којем је, како ми се чини, блиска теза немачког социјалдемократског првака старије генерације Курта Шумахера (K. Schumacher) да се „никада више не сме било каква *владавина* темељити на *поседу*“!

Онакав поредак Шаф пак сматра етапом у процесу образовања економске формације друштва аутоматике и информатике, која би са своје стране обезбедила миран ток Друге индустријске револуције – након предстојећег одумирања великог дела традиционалног света (индустријског) рада. Овакве друштвено-економске пројекције нас већ одводе корак даље од стандардних варијанти социјалне тржишне привреде у правцу израженије левичарских, социјалистичких или социјалдемократских концепција. Тим не мање, и оне могу пружити извесне подстицаје у правцу тражења решења за реформисање реалног капитализма, па тако и код нас. Могли би се притом сложити са Шафом, *да ново друштвено уређење* – чије настајање он чак предвиђа у блиској будућности – *неће више бити ни капитализам ни социјализам у њиховим нама досад познатим облицима* (Schaff, 1989b: 34). (Сличним начином је Марија Забрано још 1930. тврдила, да ће потребна интегрална

друштвена промена значити превазилажење како капитализма, тако и комунизма.)

Савремени друштвено-економски системи, а међу њима и наш, уз респектовање и коришћење искустава скандинавских земаља, Немачке, Аустрије... требало би да се окрену таквом моделу *социјалне тржишне привреде* као далекосежно примеренијем у односу на некадашњи ригидни либерализам и амерички „реални капитализам“, те тако најпре досегну „капитализам са људским лицем“, са свим његовим значајним предностима. А онда даље треба *успити да нам капитализам изгради социјализам* – у складу са знаменитом изреком Сун Јат Сена. Актуелно стање у развијеном свету такво је да стереотип капитализма с потпуно дерегулисаним слободним тржиштем практично не постоји, те досадашњи капиталистички начин производње, односно привређивања губи на саморазумљивости. У ствари, како на то упућује и Шаф, планирање престаје да буде непознато већ и у самом капитализму:

чак и када државни органи реагују само посредно, посебном финансијском и пореском политиком, а каткад и непосредно одговарајућим наруџбинама које држава шаље приватним предузећима, или пак политиком национализоване привреде, која је све моћнија у низу земаља (Schaff, 1989b, str. 35).

Тиме у историјској ретроспективи долазимо до средине 60-их година, када је америчкој влади, односно тадашњем председнику Линдону Џонсону, експертска комисија чији чланови (њих 37, међу којима и неколико нобеловаца)

нису били левичари већ представници различитих друштвених групација и школа, препоручила планирање „помоћу јавних корпорација а на опште добро“ – и то као једног демократског захтева. При чему је циљ „свесно и рационално управљање привредним животом помоћу институција које ће планирати под демократском контролом“ (*The Triple Revolution*, The Santa Barbara Center for the Study of Democratic Institutions, 1964; наводи се према: Schaff, 1989b, str. 36). Радило се је о промишљеним и далековидим предлозима, које политичари имају обичај да одложе у фиоку након што за њих сазнају уколико се не уклапају у њихове политичке послове текућег или првог наредног мандатног периода. Б. Стојков (2021) тачно је приметио да у савременом реалном капитализму контролу и понашање економског раста „диктирају инвеститори, бизнис и њихов профит, као подстицај успешности“ и „популистички властодршци фокусирани углавном на следеће изборе а не на одрживу будућност друштва“. Након читавих пола столећа претходно цитиране препоруке тадашњем америчком председнику изнова постају актуелне.

У складу с претходно утврђеним приметио бих:

да економска политика примерена нашем времену мора да укључује не више само социјална него и *еколошка* прилагођавања. Према томе, већ на почетку треба тежити томе да постане *еко-социјална тржишна привреда!*

Таква концепција могла би бити даља одредница реконструисаног идентитета нашег

друштва на разини друштвено-економског поретка, а након досадашњих искустава са ригидним економским либерализмом, која нису била само позитивна. Решење које би уједно значило један шири друштвени помак са становишта *социјалне правичности* у „свету који се капитализује“. Исто тако и растајање од анахронизма концепта потпуно дерегулисаних тржишта, и приближавање потребама савременог света боље прилагођеним привредним поретком.

У односу на пријемчивост наше јавности за прихватање концепта социјалне (односно *еко-социјалне*) тржишне привреде ствари пак стоје тако да најпре ни са стандардним моделом тржишне привреде и његовим правилима још нисмо сасвим начисто. С друге стране, још из претходног комунистичког периода сачувани су афинитети према уобичавању и социјалној димензији привреде, те избегавању „социјалног дарвинизма“. Уз политичку вољу за учење на искуствима европских земаља са устаљеном и развијеном социјалном тржишном привредом – али и властитим искуствима са „посткомунистичким капитализмом“ – било би и код нас могуће (упркос извесном кашњењу) *преусмерење* организовања привредно-друштвеног поретка у датом смислу. При томе, ваља се растати од *мишља* о тзв. невидљивој руци тржишта, која у оквиру дерегулисаног тржишног привређивања деловање свих привредних фактора спонтано *увек усмерава ка оптимуму*, те уједно тежити прикључивању данас неизоставне еколошке компоненте у функционисање укупног привредног система. За даље кашњење у том погледу не може више бити никаквог прихватљивог оправдања.

Најзад, ваља указати на то да је трајно благостање „могуће једино на бази осигураног спољног мира“ (Хелмут Шмит), чије очување изискује мултилатералну сарадњу свих држава у свету. Председник Руске Федерације Путин је у том смислу недавно указивао на то да је безбедност у савременом свету *недељива*.

Тако, приликом разматрања друштвеног благостања треба обратити пажњу и на значај одржавања регионалног и светског мира, као

трајног принципа спољне политике. Стога је Шмит с правом закључио, да и у XXI столећу мир остаје „један од најзначајнијих али и даље угрожених оквирних услова светске привреде“. Успех националне економије и благостање друштва „зависе врло далекосежно од стабилности светске привреде и стога од мира у свету“. На делу је дакле узајамна упућеност *свејске њривреде* – економског и ширег благостања појединачних друштава – и *свејској мира*.

References / Литература

- Brunner, E. (1943). *Gerechtigkeit* – Eine Lehre von den Grundgesetzen der Gesellschaftsordnung, 4. unverän. Aufl., Zürich 2002. TVZ.
- Eppler, E. (2021). *Trump – und was tun wir?* Berlin: Dietz.
- Jakovljević, D. (2006). Religions and Values. Podgorica; Beograd: Ratio; Niš: Sven. [In Serbian]
- Peschke, K. H. (1991). *Social Economy in the Light of Christian Faith*. Trier: Paulinus-Verlag.
- Popper, K., Lorenz, K. (1993). *Die Zukunft ist offen*, 4. Aufl., München–Zürich.
- Popper, K. (2016). *Auf der Suche nach einer besseren Welt*, 19. Aufl., München–Berlin.
- Röpke, W. (1947). *Kulturideal des Liberalismus*. Frankfurt a. M. (G. Schulte-Bulmke).
- Röpke, W. (1956). *Wirtschaft und Moral*, in: Forum, Heft 25/1956, Wien.
- Röpke, W. (1958). *Jenseits von Angebot und Nachfrage*, Bern-Stuttgart.
- Schaff, A. (1989a). *Perspectives of Modern Socialism*, Beograd. [In Serbian]
- Schaff, A. (1989b). *Where Does That Road Lead? Social Consequences of the Second Industrial Revolution*. Zagreb: Globus [In Croatian]
- Stojkov, B. (2021, January 16). Post-pandemic Normality, *Politika* (Kulturni dodatak). [In Serbian]
- Zabrano, M. (1930). *Horizonte del liberalismo*. Madrid.

Dragan D. Jakovljević

University of Montenegro,

Faculty of Philosophy

Nikšić (Montenegro)

For eco-social market economy instead of post-communist capitalism

Summary

108 |

This essay presents and considers the vision of eco-social market economy as a possible basis for upgrading the socio-economic order in Serbia. It is the so-called middle road (between state socialism and rigid liberalism of deregulated markets), i.e., “mixed economy”, whose formation has been given key enticements by the Christian heritage of the European countries. The author illustrates it particularly on the example of the experience of the so-called German economic miracle after the collapse in the Second World War – which led to the building of one of the most stable economies in the modern world. The historical genesis of that concept is presented, the application of which culminated in the economic systems of the Scandinavian countries, Germany, Austria etc. in the late 20th century. Moreover, the aspiration towards social security, solidarity and fairness implies a certain redistribution of economic goods, i.e., realized profits by the state. The author sees this system solution as a reconciling formula that, while keeping the affirmation of market efficiency of business operations and freedom of entrepreneurship, also insists on effective institutionalization of social, as well as ecological consideration.

Keywords: mixed economy, social security, law of supply and demand, responsibility towards community, Christian tradition